

Pärimisregistrit ja pärimismenetluse toiminguid käsitlevate justiitsministri määruste muutmise määruse eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõuga täiendatakse justiitsministri 3. detsembri 2013. a määrust nr 38 „Pärimisregistri pidamise, pärimisregistrisse kannete tegemise ja pärimisregistrist teabe väljastamise kord“. Määrus viiakse kooskõlla Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) nr 650/2012, mis käsitleb kohtualluvust, kohaldatavat õigust ning otsuste tunnustamist ja täitmist, ametlike dokumentide vastuvõtmist ja täitmist pärimisasjades ning Euroopa pärimistunnistuse loomist. Määrust täiendatakse Euroopa pärimistunnistusega seoses ning muudatustega luuakse võimalus teha pärimisregistrisse märkus hoiumeetmete rakendamise kohta; samuti võimalus teha kanded pärimismenetluse peatamise, jätkamise ja lõpetamise; Euroopa pärimistunnistuse tõestamise ning Euroopa pärimistunnistuse kehtetuks tunnistamise kohta.

Lisaks täiendatakse justiitsministri 18. detsembri 2008. a määrust nr 53 „Pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise kord“. Eelnõuga täiendatakse notari selgitamiskohustust juhul, kui pärimismenetluse algatamise teade saadetakse välisriigi kodanikule või välismaal elavale isikule. Lisaks korrigeeritakse osa sätete sõnastust ning täpsustatakse notari päringute tegemist krediidasutustesse. Kehtiva määruse loetelus olevate krediidasutuste ärinimed on muutunud ning lisaks on tegevusluba väljastatud krediidasutustele, mida senises loetelus pole. Eelnõuga ajakohastatakse loetelu, lisades uued krediidasutused ja jättes välja tegevuse lõpetanud krediidasutused. Määrusesse lisatakse sätted, mis puudutavad pärimismenetluse peatamist, jätkamist ja lõpetamist. Lisaks peab notar edaspidi vajaduse korral pärimistunnistuses märkima pärija kohustuse esitada kinnistusosakonnale kinnistusraamatu kande parandamiseks kinnistamisavaldus.

Samuti täiendatakse justiitsministri 19. juuni 2009. a määrust nr 23 „Notariaadimäärustik“. Praktikas on probleemina kerkinud olukord, mil testaator ei soovi testamendi andmetele ligipääsu infosüsteemide andmevahetuskihi (edaspidi X-tee) kaudu, kuna soovitakse välistada kõrvaliste isikute võimalus tutvuda testamendi sisuga. Notaril puudus seni õigus testaatori sellise sooviga arvestada.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Määruse eelnõu ja seletuskirja on koostanud Justiitsministeeriumi justiitshalduspoliitika osakonna vabakutsete talituse nõunik Rina Sillandi (rina.sillandi@just.ee). Eelnõu koostamisel on arvestatud Notarite Koja ettepanekuid ning konsulteeritud Justiitsministeeriumi õiguspoliitika osakonna eraõiguse talituse ja justiitshalduspoliitika osakonna kohturegistrite talitusega. Eelnõu ja seletuskirja on keeleliselt toimetanud Justiitsministeeriumi õiguspoliitika osakonna õigusloome korralduse talituse toimetaja Mari Koik (mari.koik@just.ee).

1.3. Märkused

Määrusega muudetakse justiitsministri 3. detsembri 2013. a määruse nr 38 „Pärimisregistri pidamise, pärimisregistrisse kannete tegemise ja pärimisregistrist teabe väljastamise kord“ redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 28.12.2022, 15; justiitsministri 18.12.2008. a määruse nr 53 „Pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise kord“ redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 07.02.2014, 13 ning justiitsministri 19. juuni 2009. a määruse nr 23 „Notariaadimäärustik“ redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 25.04.2023, 4.

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

2.1. Justiitsministri 3. detsembri 2013. a määruses nr 38 "Pärimisregistri pidamise, pärimisregistrisse kannete tegemise ja pärimisregistrist teabe väljastamise kord" muutmise (eelnõu § 1)

Eelnõuga täiendatakse määruse § 9 lõikega 2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 650/2012 artikkel 19 näeb ette, et liikmesriigi kohtutel võib taotleda asjaomase riigi õigusega ette nähtud ajutiste meetmete, sealhulgas kaitsemeetmete kehtestamist isegi juhul, kui teise liikmesriigi kohtud on määruse kohaselt pädevad asja sisuliselt arutama. Praegusel hetkel ei ole notaril võimalik välisriigis

kehtestatud hoiumeetmeid registrisse kanda. Vastava kande tegemine vajaks pärimisregistri ja e-notari arendust. Praktikast esineb välisriigi otsuse alusel hoiumeetme nähtavaks tegemist harva, mille tõttu ei ole hetkel pärimisregistri ja e-notari arendamiseks täiendavate kulutuste tegemine sellise kande tegemiseks otstarbekas. Selleks et vastav info oleks nähtav, kannab registripidaja pärimisregistrisse andmed välisriigi kohtu või muu pädeva asutuse rakendatud hoiumeetmete kohta. Andmetest peaks selguma, milline asutus ja millise dokumendiga hoiumeetme kehtestas. Vastavalt pärimisseaduse § 176 lõikele 2 peab pärimisregistrit Notarite Koda.

Eelnõuga täiendatakse määrust §-ga 11¹. E-notaris ning pärimisregistris on loodud tehniline võimalus pärimismenetluse peatamise, lõpetamise ning jätkamise kande tegemiseks, kuid puudub säte, millega oleks eristatav, millal tuleb nimetatud kanded teha. Sellest tulenevalt täiendatakse määrust ning lisatakse eraldi säte pärimismenetluse peatamise, lõpetamise ja jätkamise kohta.

Eelnõuga täiendatakse määrust §-ga 12¹. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 650/2012 artiklid 62–73 käsitlevad Euroopa pärimistunnistust. Artikli 63 alusel on tunnistus ette nähtud kasutamiseks pärijatele, annakusaajatele, kellel on vahetu õigus pärandile, ning testamenditajatele või pärandi hooldajatele, kes peavad teises liikmesriigis kasutama oma õiguslikku seisundit või teostama oma õigusi pärijana või annakusaajana või testamenditajana või pärandi hooldajana volitusi. Eelkõige on eesmärk tõendada isiku õigusi seoses pärandivaraga. Kuna Euroopa pärimistunnistuse tõestab notar alati lisaks Eesti pärimistunnistusele, ei ole otstarbekas Euroopa pärimistunnistuse väljastamisel määruse § 12 lõikes 1 loetletud andmeid pärimisregistris dubleerida. Oluline on kande tegemine pärimisregistrisse, märkides Euroopa pärimistunnistuse väljastamise kuupäeva ja selle notari ametitegevuse raamatus registreerimise numbri.

Eelnõuga täiendatakse määruse § 13 lõikega 2. Kehtiv määruse sõnastus reguleerib üksnes Eesti pärimistunnistuse kehtetuks tunnistamise kohta kande tegemist. Lõikesse 2 lisatakse Euroopa pärimistunnistuste kehtetuks tunnistamise kohta kande tegemise võimalus.

2.2. Justiitsministri 18. detsembri 2008. a määruse nr 53 „Pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise kord“ muutmine (eelnõu § 2)

Eelnõuga muudetakse määruse § 8 lõike 1 punkti 9. Seaduse kohaselt avaldab notar hiljemalt kaks tööpäeva pärast pärimismenetluse algatamist selle kohta teate väljaandes Ametlikud Teadaanded. Määruse sätte kehtiv sõnastus näeb ette, et teates esitatakse muu hulgas teave selle kohta, et pärimistunnistus tõestatakse pärijate kohta, kellest on notarile teatatud, kelle pärimisõigus ja selle ulatus on tõendatud ning kes ei ole pärandist loobunud. Sõnastus on mõnevõrra eksitav, kuna seaduse kohaselt tõestatakse pärimistunnistus pärijate kohta, kes on notarile teada (sh neist ei pea olema notarile aktiivselt teatatud). Sh on võimalik, et notar saab pärijast teada näiteks mõne registri vm kaudu. Eelneva tõttu asendatakse punktis 9 lauseosa „kellest on notarile teatatud“ lauseosaga „kes on notarile teada“.

Eelnõuga tunnistatakse kehtetuks määruse § 8 lõige 3, kuna kehtiv sõnastus on eksitav. Määruse § 8 lõike 1 punkti 8 kohaselt tuleb pärimisõigust omavate isikute andmed teatada notarile ning sama lõike punkti 9 kohaselt tõestab notar pärimistunnistuse pärijate kohta, kellest on notarile teatatud, kelle pärimisõigus ja selle ulatus on tõendatud ning kes ei ole pärandist loobunud. Pärimistunnistusel esitatavaid andmeid ei mõjuta asjaolu, kas pärija on endast notarile teada andnud ja avaldanud soovi saada pärimistunnistusele kantud või mitte. Pärijate väljaselgitamise kohustus on notaril.

Eelnõuga täiendatakse määruse § 8 lõiget 4 punktidega 1¹, 1² ja 2¹. Määruse § 8 reguleerib, mida peab notar selgitama, kui pärimismenetluse algatamise teade saadetakse välisriigi kodanikule või välismaal elavale isikule. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 650/2012 artikli 13 järgi on pärimisõigustatud isikul õigus teha pärandist loobumise avaldus oma elukohariigis ning artikli 28 järgi on avaldus vormiliselt kehtiv, kui see vastab kas avaldaja elukohariigis sätestatud vorminõuetele või selles riigis sätestatud vorminõuetele. Seetõttu tuleks notaril avaldajale selgitada, millise riigi õigust pärimisasjale kohaldatakse, et pärija saaks soovi korral selle riigi õiguse kohase avalduse notarile esitada. Eelnevast tulenevalt lisatakse § 8 lõikesse 4 notari kohustus selgitada pärijale pärimisasjale välisriigi õiguse kohaldamist, kohtualluvuse muutmise võimalusi ning pärandist loobumise avalduse välisriigis koostamise võimalust. Kui pärijaks on alaealine ning on täidetud nõukogu määruse (EL) nr 2019/1111 artiklis 10 sätestatud tingimused, on võimalik muuta kohtualluvust. Määruse artikli 10

kohaselt on vanematel võimalik muuta üldist kohtualluvust kokkuleppel. Seega on võimalik, et vanemad lepivad kokku kohtualluvuse Eestisse toomises ning sel juhul rakenduks pärandist loobumisele perekonnaseaduse § 131 lõige 2, mille kohaselt ei ole kohtu nõusolek vajalik pärandist loobumiseks, kui lapse õigus pärandile on tekkinud lapse suhtes esindusõigust omava vanema pärandist loobumise tagajärjel.

Eelnõuga täpsustatakse määruse § 10 lõike 1 punkti 3 sõnastust, kuna nüüdseks on loobutud senisest keskregistri mõistest. Väärtpaberite registri pidamise seaduse § 1¹ lõike 3 kohaselt kohaldub seadus Eesti väärtpaberite registrile. Sellest tulenevalt ajakohastatakse määruse sõnastust ning Eesti väärtpaberite keskregistri asemel viidatakse Eesti väärtpaberite registrile.

Seoses uute kooseluseaduse rakendussätetega, vajavad eelnõus ajakohastamist määruse § 10 lõige 2, § 10 lõige 2², § 10 lõige 5, § 17 lõige 1 punkt 2 ja § 19 lõige 2. Sätetele lisatakse viide registreeritud kooselule.

Eelnõuga muudetakse määruse § 10 lõike 2¹ sõnastust. Kehtivas regulatsioonis on kinnine loetelu krediidasutustest, kellele notar teeb päringuid ja järelepärimisi pärandaja õiguste ja kohustuste kohta. Aja jooksul on tegelik krediidasutuste loetelu, kuhu notar päringuid teeb, muutunud, samuti krediidasutuste ärinimed, mistõttu ei vasta kehtiv loetelu tegelikule olukorrale. Määruses korrigeeritakse loetelu, lisades uued krediidasutused ning jättes välja tegevuse lõpetanud krediidasutused.

Eelnõuga jäetakse määruse § 15 lõike 2 teisest lausest välja sõna „pärimisregistrile“. Pärimisregistri pidamise, pärimisregistrisse kannete tegemise ja pärimisregistrist teabe väljastamise korra § 11 kohaselt teeb pärimismenetlust vastu võttev notar pärimisregistrisse pärimismenetluse vastuvõtmise kohta kande. Seega vastava kande teeb notar ning pärimisregistrile teatamise viide on ebavajalik.

Eelnõuga täiendatakse määrust §-ga 15¹. Kehtivas määruses puudub regulatsioon selle kohta, millistel juhtudel on notar kohustatud pärimismenetluse peatama, lõpetama või seda jätkama. Pärimismenetluse lõpetamise vajadus võib tekkida juhul, kui pärimismenetluse käigus on Eesti või välisriigi kohus tuvastanud, et kohtualluvus ei ole Eesti Vabariigis, kuid ka juhul, kui pärast pärimismenetluse algatamist ilmneb, et pärandaja elukoht ei olnud vastavalt EL-i määruse nr 650/2012 artiklile 4 Eesti Vabariigis, või juhul, kui pärima õigustatud isikud on sõlminud kohtualluvuse kokkuleppe vastavalt määruse artiklile 5, millest tulenevalt tuleks pärimisasi lahendada teises Euroopa Liidu liikmesriigis. Pärimismenetluse peatamise vajadus võib tekkida olukorras, kus pärast pärimismenetluse algatamist vaidlustatakse kohtus Eesti kohtualluvus. Pärimismenetluse jätkamise vajadus võib tekkida olukorras, kus pärast pärimismenetluse algatamist vaidlustatakse kohtualluvus ning kohus (sh mõne teise ELi liikmesriigi kohus) tuvastab, et vastavalt EL-i määrusele nr 650/2012 on kohtualluvus Eestis.

Eelnõuga täiendatakse määruse § 19 lõikega 1¹. Määruse § 19 lõige 1 näeb ette, millised andmed märgitakse pärimistunnistusele. Praktikas on ilmnunud probleem, et pärast pärimistunnistuse kättesaamist ei esita pärijad kinnistusraamatu kande muutmiseks vajalikku kinnistamisavaldust, mille tõttu jäävad kinnistusraamatusse ebakorrektsed andmed. Kuigi praktikas notarid selgitavad pärijatele ka praegu nende kohustust esitada kinnistusosakonnale kande parandamiseks kinnistamisavaldus, ei pruugi kõigil pärijatel see meeles olla või ei saada selle vajalikkusest aru. Selleks, et kõikide notarite praktika oleks ühtne, lisatakse määrusesse säte, mille kohaselt märgitakse edaspidi kinnistasja pärimisel pärija vastavasisuline kohustus pärimistunnistusse kirjalikult. Lisaks peab notar selgitama kinnistusosakonna võetavaid võimalikke meetmeid, kui see kohustus jäetakse täitmata. Muudatusega soovitakse parandada pärijate teadlikkust ning lisaks on oluline, et kinnistusraamatu andmed oleksid õiged, sest kinnistusraamat on riigi üks põhiregistritest ning peab kodanike õiguste ja majanduskäibe kaitsmiseks sisaldama õiged andmeid. Kinnistusraamatus õigete andmete olemasolu on oluline nii riigile tervikuna kui ka pärijale endale.

Eelnõuga tunnistatakse määruse § 20 kehtetuks. Tõestamiseaduse § 52 reguleerib nii ära kirja saamise õigust kui ka ära kirjaga tutvumise õigust. Pärimistunnistuse ära kirja väljastamise reguleerimine määruses on dubleerimine, seetõttu tunnistatakse see säte kehtetuks.

2.3. Justiitsministri 19. juuni 2009. a määruse nr 23 „Notariaadimäärustik“ muutmise (eelnõu § 3)

Eelnõuga täiendatakse määruse § 23¹ lõikega 1¹. Notarite praktikas on esinenud juhtumeid, mil testator on avaldanud notarile soovi mitte teha testamenti kättesaadavaks X-tee kaudu, kuid notaril puudub õigus vastavast soovist lähtuda. Paljud perekonnaliikmed, hooldajad või muud isikud teavad eakamate isikute ID-kaardi PIN-koode või muid autentimiseks vajalikke andmeid ja sellist teadmist võidakse pahatahtlikult ära kasutada, mh et tutvuda testatori testamendiga. Kui testamendi sisuga ei olda rahul, proovitakse mõjutada testatorit, halvimal juhul sunnitakse testamenti muutma enda kasuks. Selliste olukordade ärahoidmiseks täiendatakse notariaadimäärustikku sättega, mis võimaldab testatoril loobuda võimalusest tutvuda testamendiga X-tee kaudu. Ühtlasi välistab see võimaluse tutvuda testamendiga teistel inimestel, kes teavad testatorile kuuluvaid autentimiseks vajalikke andmeid.

Notar selgitab testamendi tegemisel käigus, et testatoril on võimalus X-tee kaudu juurdepääsu saamise õigusest loobuda. Testator esitab notarile kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis avalduse.

Kui testator soovib hiljem ligipääsu, peab ta pöörduma notaribüroosse ja esitama vastavasisulise avalduse.

Eelnõuga muudetakse § 65 lõiget 4. Notariaadimäärustiku kehtiv § 65 lõige 4 sätestab, et kui tehingu tõestamisel osalevad isikud samal ajal notari juures ja videosilla vahendusel (identse sisuga notariaalakti allkirjastavad notari juures olevad isikud ja notar paber kandjal ning videosilla vahendusel osalevad isikud ja notar digitaalselt), siis tuleb digitaalselt tehtud notariaalaktist teha kinnitatud paber kandjal ärakiri ning säilitada seda notari paberarhiivis koos paber kandjal notariaalaktiga (kokkukõidetuna). Kehtiv regulatsioon vajab muutmist, sest on tekitanud olukorra, kus paberarhiivis hoitakse kaht ühesuguse sisuga notariaalakti. See kulutab arhiivis asjatult ruumi ning on küsitav, kas alatiselt säilitatavaid notariaalakte on paberikulu arvestades mõistlik nii notarite kui riigi arhiivis topelt säilitada. Mõistlik on arhiveerida paber kandjal akt paberarhiivis ja digitaalne akt digitaalses notariaalarhiivis ning kajastada paber kandjal ja digitaalse eksemplari olemasolu ning arhiveerimise viis notariaalaktis.

3. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõuga viiakse määrused kooskõlla Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrustega (EL) nr 650/2012 ja nõukogu määrusega (EL) 2019/1111 ning luuakse eeldused nende rakendamiseks.

4. Määruse mõjud

Kavandatav muudatus – pärimisregistri pidamise, pärimisregistrisse kannete tegemise, pärimisregistrist teabe väljastamise ning pärimismenetluse läbiviimise korra muutmise.

Eelnõuga muudetakse justiitsministri määrusi, mis reguleerivad pärimisregistri pidamist, registrisse kannete tegemist ja registrist teabe väljastamist. Kavandatavate muudatustega täpsustatakse registrisse kannete tegemist, notari ametitoimingute tegemise korda, päringute tegemist krediidasutustele ning selgitamiskohustusega seonduvaid nõudeid, samuti testamendile X-tee kaudu juurdepääsu võimalusest loobumist.

I sihtrühm: notarid

Muudatusega kaasneva mõju valdkond. Mõju majandusele – mõju töökorraldusele ja -koormusele. Ebasoovitavat mõju, mida tuleks analüüsida, muudatusega ei kaasne.

2023. aasta seisuga on Eestis 87 notarit 15-s tööpiirkonnas. Notarid teevad keskmiselt 300 000 ametitoimingut aastas, s.o üle 3000 ametitoimingu ühe notari kohta. Pärimisregistrisse tehakse igal aastal pärimismenetluse algatamise kandeid vähemalt 10 000, mis teeb keskmiselt 114 pärimismenetluse algatamist notari kohta aastas.² Seega moodustab pärimisregistrisse kannete tegemine väikese osa notari kogu töömahust.

² Andmed pärinevad Notarite Koja tegevuse aruannetest, mis on kättesaadavad [Notarite Koja kodulehel](#). Andmed pärinevad Notarite Koja esitatud notarite ametitegevuse statistilisest koondaruandest. Andmete esitamise kohustus tuleneb notariaadimäärustiku §-st 83¹.

Igal aastal tõestavad notarid vähemalt 7000 testamenti ning pärimismenetluse käigus väljastatakse vähemalt 10 000 pärimistunnistust.³ Määrusega täpsustatakse ja täiendatakse regulatsiooni, mis omakorda loob selgust pärimismenetluse läbiviimisel, ühtlustab notarite praktikat ja selgitamiskohustuse ulatust ning loob võimaluse arvestada vajadusel korral testaatori sooviga. Kokkuvõtvalt on mõju ulatus väike, kuid positiivne. Muudatustega ei ole notaritel vaja kohaneda, kuna nad tegelevad iga päev pärimismenetluste läbiviimisega ning selgitavad pärimisega kaasnevat kohustusi. Muudatused ei too kaasa vajadust muuta töökorraldust, mistõttu on mõju ulatus väike, kuid positiivne. Harjumuspärane töökorraldus olulisel määral ei muutu, ei kaasne ebasoovitavate mõjude esinemise riski. Ka teenuse osutamise tingimused ja ulatus oluliselt ei muutu.

II sihtrühm: pärimismenetluses osalejad

Muudatuste mõjud on minimaalsed. Ebasoovitavat mõju, mida tuleks analüüsida, muudatustega ei kaasne.

5. Määruse rakendamisega seotud tegevused, vajalikud kulud ja määruse rakendamise eeldatavad tulud

Määruse rakendamisega ei kaasne täiendavaid tegevusi, kulusid ega tulusid. Muudatustega ei kaasne pärimisregistri ega e-notari arendamise vajadust, mille tõttu ei kaasne arenduskulusid.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub üldises korras. Pikemaks jõustumisajaks puudub vajadus, kuna pole tarvidust määruse rakendamisega seoses sihtrühma tegevust ümber korraldada ja infosüsteemis arendusi teha.

7. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu saadeti kooskõlastamiseks Rahandusministeeriumile ning arvamuse avaldamiseks Notarite Kojale. Rahandusministeerium märkusi ei esitanud. Kõikide Notarite Koja märkustega on arvestatud.